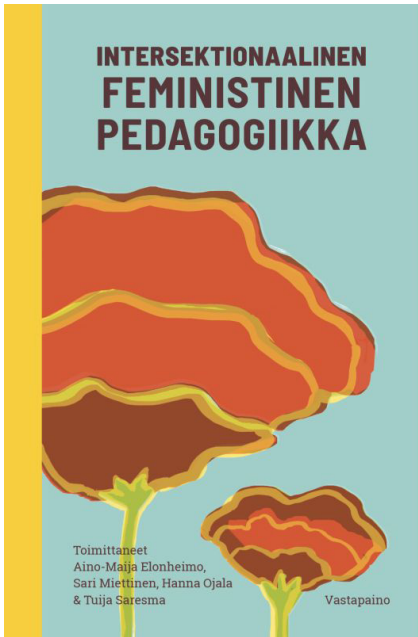

INTERSEKTIONAALISEN PEDAGOGIIKAN ANTI JA HAASTEET

Salla Aldrin Salskov

Elonheimo, Aino-Maija, Miettinen, Sari, Ojala, Hanna & Saresma, Tuija (2022) Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka. Vastapaino, Tampere. 272 s.

Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka on itsenäinen jatko-osa vuonna 2018 ilmestyneelle teokselle *Feministisen pedagogiikan ABC: Opas ohjaajille ja opettajille*, jonka myös arvioin *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden (1/2019). Aikaisemmassa arviossa totesin, että ”on mielenkiintoista havaita, miten intersektionaalisuutta terminä käytetään enenevässä määrin viitattaessa identiteettikategorioiden merkityksiin”. Näin myös jatko-osassa. Käsite sisältyy nyt määritelmällisesti feministiseen pedagogiikkaan, jossa sitä käytetään moniperusteisen syrjinnän todellisuuden kuvaajana: ”Käsitteen avul-

la hahmotetaan, että useamman syrjivän rakenteen (esimerkiksi rasismin ja seksismin) risteytyessä – – syrjintä on monitahoista.” (Aho 2022,148.)

Intersektionaalisuudesta on tullut aikamme keskeinen käsite sekä akateemisen että populaarin feminismien kentällä. Feministisestä pedagogiikasta puhutaan usein intersektionaalisenä feministisenä pedagogiikkana, jonka lähtökohta ja tarkoitus on pohtia erojen merkityksiä ja niiden tuottamisen käytäntöjä, samalla purkaen niitä. Feministinen ajattelu ymmärretään siis intersektionaalisenä ajatteluna, eli monisyrjintäisen todellisuuden huomioonottamisena ja haastamisena.

Toimitettu teos on jaettu temaattisesti viiteen osaan: I *Feministiset jatkumot ja pitkät kaaret*, II *Opetussuunnitelmista opetuksen käytäntöihin*, III *Säröt ja hämmennys opetuksessa*, IV *Yhteisöt ja kokemukset* ja V *Mielikuvittelu, toisinajattelu*. Kirja ammentaa feministisen pedagogiikan kysymyksistä ja ajattelusta ja antaa lukijalle käytännön vinkkejä, jotka soveltuvat niin ohjaukseen kuin opetukseen. Lyhyet ja ytimekkäät tekstit tekevät teoksesta helposti lähestyttävän, ja kirja onkin oivallinen esimerkki esittämästään pedagogiikasta.

Oletan, että *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden lukijat hallitsevat intersektionaalisen feministisen pedagogiikan perusteet. Siksi keskustelen arviossani kysymyksiin, joita kirjan lukeminen herätti, ja pohdin intersektionaalisen pedagogiikan merkitystä alallemme laajemmin. Mitä tapahtuu, kun intersektionaalinen ajattelu valtavirtaistuu? Millä tavalla sukupuolentutkimuksen teoreettisemtodologinen keskustelu intersektionaalisuus-käsitteen merkityksistä liittyy feministisen pedagogiikan pyrkimyksiin ajatella uudelleen tiedon, vallan ja subjektin välisiä suhteita? Entä miten säilytämme keskusteluyhteyden, kun jakolinjoja luovat yhteiskuntatendenssit haastavat meitä?

INTERSEKTIONAALISUUS ELETTYNÄ ARJEN TOIMIJUUTENA

Sukupuolentutkimus on alkuajoistaan asti inspiroinut kriittiseen ajatteluun. Käsitekritiikki on nähty politiikan kohteena ja myös välineenä valtasuhteiden haastamisessa. Feministinen tieteenkritiikki on keskittynyt erilaisten diskurssien ja eettisten kysy-

mysten tarkasteluun huomioiden näiden poliittisuutta. Sukupuolentutkimuksen taustalla, varsinkin niin sanotussa poststrukturalistisessa feministisessä teoriassa, on käsitys jakautuneesta subjektista, jonka halut, identifikaatiot, näkemykset ja tunteet eivät kerro sisäisestä minuudesta tai totuudesta vaan kulttuurisista valtasuhteista, rakenteista ja opittujen toimintatapojen ja kriittisen ajattelun kamppailusta. Silti opetuksessa keskitytään yhä enemmän intersektionaaliseen feministiseen pedagogiikkaan, jossa on kyse ”erilaisten ihmisten eletyn todellisuuden ja kokemusten huomioimisesta ja tämän muuttamisesta sekä hyviksi opetukselliseksi käytännöiksi että koulutuksen rakenteiden kehittämiseksi”, kuten kirjan toimittajat asian ilmaisevat (Elonheimo ym. 2022, 9). Taustalla on analyysi yhtäältä siitä, miten erilaiset valtasuhteet ilmenevät yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä, sekä toisaalta pyrkimys olla toistamatta tai tuottamatta näitä valtasuhteita tai syrjiviä rakenteita ja ajattelutapoja opetuksessa ja oppimistilanteissa. Intersektionaalisen pedagogiikan pyrkimys on siten tehdä näkyväksi, kyseenalaistaa ja purkaa valtasuhteita ja samalla rakentaa ”turvallista tilaa”, jossa toteutetaan yhdenvertaisuutta ja jossa ”saa olla haavoittuvainen”.

Kirjassa intersektionaalista feminismiä ei nähdä vain teoreettismetodologisena käsitteenä akateemisissa konteksteissa, vaan se on myös elettyä niin sanottua arjen toimijuutta. Taustalla on ajatus, jonka mukaan intersektionaalisen pedagogiikan suhde tietoon ja oppimiseen ei ole vain älyllistä tai poliittista haastamista; se on myös ”tapa elää teoreettisia ideoita ja ajatuksia käytännössä todeksi” (Elonheimo ym. 2022, 23). Intersektionaalisella feminismillä on siis ”pyrkimys muutokseen ja paremman maailman luomiseen” (Saresma 2022, 259). Kirja antaa näin eväitä siihen, miten muutosta edesautetaan, ottaen huomioon myös niitä ongelmia, joita feministinen pedagogiikka kohtaa. Kirjan toimittajat kuvaavat hienovaraisesti, kuinka haasteellinen feministisen pedagogiikan ympäristö monesti on ja toteavat johdannossa, että vastakkainasettelusta ja sitä myöten dialogisuudesta on tullut aikamme kohtalonkysymys. Aikamme affektiivis-poliittinen ilmapiiri, oikeistopopulismien nousu sekä kulttuuriin kamppailu sukupuolen ja seksuaalisuuden merkityksistä ovat haasteita feministiselle opetukselle,

kritiikille sekä aktivismille – etenkin jos feministisen pedagogiikan tavoite on, kuten kirjoittajat asian esittävät, rakentaa ja säilyttää keskusteluyhteyttä (Elonheimo ym. 2022, 19).

SUKUPUOLENTUTKIMUKSEN KENTÄN MONIULOTTEISTUMINEN

Kirjan kirjoittajien yhtenäisen lähestymistavan ja otteen voidaan sanoa heijastavan tietynlaista muutosta sukupuolentutkimuksen kentällä samaten kuin populaarifeminismin diskursseissa. Feminismille keskeistä ei ole vain naiskysymys tai tasa-arvokysymykset sukupuolten välillä, tiedon vallankumouksellisuus tai identiteettikäsitteiden haastaminen vaan myös sukupuolen moninaisuus yhdistettynä vaikkapa valkoisuuteen, kyvykkyyteen, ikään tai muihin yhteiskunnassa sosiaalisia ryhmiä luoviin ja erotteleviin tekijöihin. Tämän lisäksi rodullistamisen ja rasismien problematiikka on yhä suurenevissa määrin feministisen kritiikin keskiössä. Kirja huomioi näitä muutoksia ja toimii näin hyvänä jatkona edeltävälle teokselle.

Kirjan eri luvut käsittelevät laajasti eri teemoja ja keskittyvät argumentaatio-opista varhaiskasvatukseen ja taidekasvatukseen sekä utopian, hämmennyksen ja vastakarvan lukemisen pohdiskeluun. Tämän lisäksi kirja antaa myös monta käytännön vinkkiä ja harjoitusesimerkkiä tarjoamatta kuitenkaan ”valmiita ratkaisuja” (Elonheimo ym. 2022, 19). Lukija saa tutustua myös siihen, miten hämmennystä voi ajatella tuottavana esimerkiksi suhteessa ympäristökriisin aiheuttamaan tuskaan tai eksistentiaaliseen kriisiin. Itsereflektion merkitystä nostetaan esiin monessa kirjan artikkelissa, varsinkin valkoisuuden ja rasismien teemoihin liittyen. Aino-Maija Elonheimon (2022, 39-48) artikkeli feministisen pedagogiikan genealogiasta painottaa ”merkitysten ja määrittelyjen muuttuvuutta” mutta myös sitä, kuinka tärkeää feministisen pedagogiikan historian tunteminen on, jotta voi paremmin hahmottaa, millä tavalla samoja kysymyksiä on pohdittu eri tavoin eri aikakausina tai miten tietyt dilemmat ja ajatuskuviot toistuvat yli sukupolvirajojen.

Sukupuolisensitiivistä kirjallisuuskasvatusta käsittelevässä artikkelissaan Susanne Itäkare ja Outi

Oja (2022, 90) esittävät, että *Tuhkimo*-satua voidaan ”vastakarvaan luettuna” pitää ”tarinana eräänlaisesta prostituutiosta”, koska ”naisen arvo kytkeytyy hänen suhteeseensa mieheen” ja ”sadun opetus on, että naisen tärkein tavoite on päästä naimisiin miehen kanssa”, koska suhde tuo materiaalisen turvan naiselle. Kirjoittajat esittävät, että ”vaikka prostituutiosta puhuminen lapsentasoisesti on vaikeaa, jokaisen ihmisen oikeudesta tulla hyväksytyksi juuri sellaisena kuin on pitää puhua sitäkin enemmän”.

Lukiessani Itäkareen ja Ojan artikkelia pohdin, miten heidän tulkintansa *Tuhkimo*-sadusta heijastaa feminismiin muuttuvaa suhdetta seksin ostamiseen ja poliittiseen vaatimukseen nähdä prostituutio (seksi)työnä ja ihmisoikeuskysymyksenä. Tulkinta viritti refleктоimaan myös sitä, miten seksityökin nähdään osittain identiteettikysymyksenä, toisin kuin esimerkiksi seksisotien diskursseissa, joissa seksi liitetään ensisijaisesti valtasuhteisiin ja sukupuolitettuihin valtaeroihin.

MITEN OLLA RAKENTAVASTI ERI MIELTÄ?

Monet kirjoittajista painottavat turvallisen tilan luomista ja yhdenvertaisuuden huomioimista. Kirjassa käsitellään myös tapauksia, joissa kurssille on tullut häiriötekijöitä tai haastavia tilanteita (ks. Tuula Juvosen ja Heidi Kurvisen artikkelit). Empatiaa opetuksessa käsittelevässä Kurvisen artikkelissa opiskelija, joka haastaa kurssin identiteettipoliittista alustaa, koetaan ”mahdollisena uhkana” (Kurvinen 2022, 130). Vaikka tunnistan artikkelissa kuvattun hahmon ja tiedostan, millä tavalla sukupuolentutkimus eri tavoin on hyökkäyksen kohteena, hätkähdin lukiessani tapauksesta. Sillä mistä se kertoo, että *eri mieltä oleva opiskelija*, joka pohjaa oman näkemyksensä sukupuolesta vaikkapa täysin vastakkaisiin käsityksiin kuin mitä dekonstruktiiivinen feminismi opettaa, koetaan mahdollisena *uhkana* – koska hän ei hyväksy alamme teoreettis metodologisia lähtökohtia? Ketä hän uhkaa, miksi ja miten? Mitä uhan tunne reaktiona kertoo meistä ja alamme vallitsevista ajatustavoista? Uskon, että kaikki pidempään opettaneet tunnistavat tämän ’ärsyttävän’ opiskelijan hahmon jonka päämäärä ja syy osallistua kurssille on haastaa feminismiin opettaa ja osoittaa sukupuolentutkimus jotenkin vääräksi.

Omassa muistissani on vuosien varrelta ainakin pari tapausta, joista yksi nimesi itsensä ”patriarkaatin vakoojaksi”.

Toisessa, Juvosen artikkelin kuvaamassa tapauksessa kurssille osallistunut opiskelija syrji ja häiritsi haastamalla kurssilla vallitsevan käsityksen sukupuolesta ja loi käytöksellään – hän julkaisi sosiaalisessa mediassa kurssin chattikeskustelua höystetynä omilla ivallisilla kommentteillaan – uhkaavan ilmapiirin. Kyseinen opiskelija poistettiin opettajan toimesta väliaikaisesti kurssilta, kuitenkin ilman varoitusta tai keskustelua opiskelijan kanssa, mikä antoi opiskelijalle syyn maalittaa opettajaa. Tapaus johti prosessiin, jonka seurauksena yliopistolla laadittiin ohjeistukset häirintätapauksia varten ja henkilökunnalle jaettiin eväät häirintätilanteisiin puuttumiseen.

Sukupuolesta on tullut tulenarka ja haavoittuva kysymys, joka polarisoi ei vain yhteiskuntaa vaan myös sukupuolentutkijoita ja feministejä. Sukupuolentutkimuksen tarkoitus on tarkastella sukupuolen eri merkityksiä: miten ne syntyvät, mihin perusolettamuksiin ne nojaavat, miten niitä ylläpidetään, mitä ne rajaavat ja poissulkevat ja miten käsitepolitiikka toimii. Kriittinen analyysi pohjautuu haluun haastaa vahingollisia ajatus- ja toimintatapoja, jotka eri tavoin vallitsevat kulttuurissa ja yhteiskunnassa ja näin myös monen ihmisen ajattelussa. Tämän takia sukupuolentutkimus on kriittinen tieteenala – se haastaa tavanomaisia ajattelutapoja ja niiden seurauksia ja pohjautuu myös osin ajattelutraditioon, joka ei ole perustahakuinen eikä oletta identiteettejä vaan tarkastelee, miten identiteetistä tulee perustahakuista, tietynlainen eksistentiaalinen ”mukamas turva”.

Kirjan toimittajat toteavat, että ”erilaisten näkemysten yhteen sovittaminen on välttämätöntä” ja että intersektionaalinen feministinen pedagogiikka voi antaa tähän välineitä” (Elonheimo ym. 2022, 19). Ehkä sukupuolentutkimuksen tulisi uskaltautua keskustelemaan ”patriarkaatin vakoojien” kanssa sen lisäksi, että tutkitaan, miten heidän ajattelunsa on rakentunut ja mitä se kertoo yleisemmin yhteiskunnasta. Lukiessani pohdin, onko sukupuolentutkimus tieteenala vain heitä varten, jotka jo ajattelevat kuin ”me”. Puhe turvallisuudesta on yleistynyt. Hiljattain järjestin tapahtumaa, jonka jälkeen järjestäjät saivat virallisen valituksen siitä,

ettei tapahtumassa lausuttu ääneen turvallisen tilan periaatteita. Mutta kysymys on: turvallinen kenelle? Onko turvallinen tila edes mahdollinen kun on kyse ihmisistä, heidän ajattelustaan ja toimintatavoistaan, jos ajatellaan, että subjekti ei aina täysin hallitse merkityksiä ja niiden rakentumista. Voiko turvallista tilaa luoda ilman, että samalla tulee asettaneeksi normeja, joiden mukaan tulee sanoittaa ja ilmaista ajatuksia ”oikein”? On esimerkiksi vaikeaa ennalta tietää, mikä koetaan syrjivänä, vääjänä, loukkaavana, esimerkiksi transfobisena, rasistisena tai seksistisenä puheena tai ajatteluna. Vaikka haavoittuvaisuuden tematiikka on tärkeää huomioida, *on myös tärkeää tarkastella, miten haavoittuvaisuus toimii myös vallan eleenä, jonka suojeleminen itsessään luo polarisoivaa suhtautumista ja vastakkainasettelua.*

Kirjan toimittajat toteavat, että ”muuttuneen maailmantilan tai todellisuuden hahmottaminen edellyttää mielikuvitusta ja toisinajattelua”, joka vaatii ”valmiin tiedon ajatuksesta luopumista” (Elonheimo ym. 2022, 226). Näkisin että tämä tarkoittaa myös intersektionaalisen feminismin ja sen pedagogiikan lähtökohtien kriittistä tarkastelua sekä pohdintaa alamme affektiivis-poliittisen ilmapiirin vaikutuksesta sukupuolentutkimukseen ja tutkijoiden esiyymäryksiin ja identifiikaatioihin. Kuten Tuija Saresma ja Leena-Maija Rossi toteavat kirjoituksessaan turvallisen tilan kunnianpalauttamisesta *Tulva*-lehdessä 1–2/2022¹: ”Kenenkään mielipiteitä ei hiljennetä eikä erimielisyyksiä tarvitse peittää. Kriittiseen keskusteluun kuuluu, että toisten näkemyksiä voi haastaa ja väitteitä saa esittää.” Turvallisen tilan pyrkimys on tietenkin luoda tapoja, joiden kautta voimme haastaa toisiamme ja keskustella ”turvallisesti” myös vaikeista asioista ilman, että keskustelu itsessään luo ahdistusta tai vaikei-

ta tunteita (vaikka vaikeat, ja kompleksiset tunteet ovat myös osa ”tavallista” elämää ja arkea ja niitä on vaikea kokonaan välttää). Miten erotamme ihmisen rakenteista, miten kohtaamme ihmiset, jotka esittävät vaikkapa anti-gender-liikkeiden ajatusmalleihin pohjautuvia näkemyksiä? Turvallinen tila on pyrkimys vastata tähän kysymykseen. Samalla ajatellen, että myös turvallisen tilan ”kielioppia” tulee tarkastella kriittisesti, mikäli haluamme haastaa myös omia uskomuksiamme.

LOPUKSI

Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka on kunnianhimoinen teos, ja sen esimerkkien ja teemojen laajuus tekee siitä erinomaisen alustuksen ja johdannon intersektionaaliselle ajattelulle ja feministiseen pedagogiikkaan. Sukupuolentutkijalle teos myös kertoo alamme vallitsevista pedagogisista työkaluista. Kirja voi siten myös toimia sukupuolentutkijalle haasteena ryhtyä pohtimaan intersektionaalisen feminismin pedagogiikkaa edelleen, vieläkin syvemmälle, ja tarkastella, miten eri käsitykset alamme haasteista, uhkista, mahdollisuuksista ja utopioista myös muokkaavat meidän teoreettisemtodologisia esiyymäryksiämme eri tavoin. Sillä avoimena kysymyksenä on edelleen, miten olla rakentavasti eri mieltä ja millä tavoin dialogisuutta tulisi vaalia pyrkimyksissä sovittaa yhteen erilaisia näkemyksiä – ja onko sellainen aina edes mahdollista?

Salla Aldrin Salskov, FT, Toimii vähemmistötutkimuksen tutkijatohtorina Åbo Akademiassa. Hänen keskeiset tutkimusintressinsä ovat queer tutkimus, feministinen teoria ja metodologia, dialogin filosofia ja polarisaation haasteet.

¹ <https://tulva.fi/lue/turvallinen-tila-ansaitsee-kunnianpalautuksen/>